

Britanya İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisinde Telgraf Ağlarının Önemi (1837-1914)

Burcu SUNAR*

Özet

19. yüzyılın siyasi ve toplumsal dönüşümler yaratan en önemli iletişim aracı icadı kuşkusuz telgraftır. Telgraf, Britanya İmparatorluğu'nun emperyal gücünü pekiştirmiş ve bir iletişim aracı olmanın ötesinde, stratejik bir unsur olarak İmparatorluk'a hizmet etmiştir. Bu çalışmada telgrafın icadının ve telgraf teknolojisinde yaşanan gelişmelerin, Britanya İmparatorluğu'nun emperyal gücüne nasıl katkıda bulunduğu tartışılacaktır. Çalışmanın ana düşüncesi, Britanya İmparatorluğu örneği üzerinden ilerleyerek, iletişim ağlarının stratejik önemine vurgu yapmak ve güçlü bir devlet olmanın ön koşullarından birinin küresel iletişim ağlarının kontrolünü elde tutmak olduğuna dikkat çekmektir.

Anahtar kelimeler: Telgraf, Britanya İmparatorluğu, Strateji, İletişim Ağları, İletişim Teknolojisi

The Significance of Telegraph Lines in the Grand Strategy of the British Empire (1837-1914)

Abstract

There is no doubt that the most significant invention of means of communication leading to political and social transformation in the nineteenth century was telegraph. Beyond being a communication means, telegraph served to London as a strategic element and consolidated the imperial power of the British Empire. In this work it will be discussed how the invention of telegraph and the developments in the telegraph technology contributed to the imperial power of the British Empire. The main motivation of the work is, through the case of British Empire, to stress the strategic value of communication networks and to point out the fact that keeping the control of the global communication network is a prerequisite for a powerful state.

Key words: Telegraph, British Empire, Strategy, Communication Networks, Communication Technology

19. yüzyılın sonlarında, Britanyalıların “üzerinde güneş batmayan imparatorlukları”, kelimenin tam anlamıyla gerçek bir dünya gücüydü. Britanya İmparatorluğu'nun, yeryüzünün tüm okyanuslarında ve tüm kıtalarında kolonileri bulunuyordu. Uzaktaki kolonilerden sürekli haber alınabilmesi ve merkezle bağların koparılmadan sürdürülmesi, imparatorluk mantığının vazgeçilmezlerinden biriydi. Emperyal mücadelelerin sürdüğü bir çağda, dünyanın öbür ucunda da olsa, gelişmelerden haberdar olmak ve diğer devletlerin hamleleri hakkında düzenli bilgi almak, hayati önem taşıyordu. Dünyanın her köşesine yayılmış bir imparatorluğun savunulması, beraberinde büyük güçlükler getirmekteydi. Herhangi bir savaş ya da ayaklanma ihtimalinde, merkez konumundaki Londra'nın, uzak topraklardaki ve denizlerdeki kara ve deniz kuvvetlerini tehlikeden haberdar etmesi oldukça zahmetliydi.¹

Britanya İmparatorluğu'nun bu zorlukları bertaraf ederek, emperyal konumunu en azından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gözle görülür bir biçimde devam ettirebilmesinin ardında, siyasi, ekonomik ve toplumsal, pek çok neden olduğu açıktır. Bu

* Araştırma Görevlisi Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: bsunar@istanbul.edu.tr

¹ Kennedy, Paul M., “Imperial Cable Communications and Strategy 1870-1914”, The English Historical Review, No 86 (341), 1971, s. 728-752.

metinde ise, geniş bir imparatorluğun en uzak kolonilerinin bile merkez tarafından kontrol altında tutulmasında temel unsurlardan biri olan iletişim ağlarının şüphe götürmez rolünden bahsedilecek ve Britanya İmparatorluğu'nun bu iletişim ağlarını neden, nasıl ve hangi stratejik noktalarda inşa ettiği tartışılacaktır. Britanya İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak, Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık yüz yıllık bir sürede, kullandığı ana iletişim aracı "telgraf"tır. Dolayısıyla metinde incelenecek olan iletişim ağlarından kasıt da, İmparatorluk'un dört bir yanına örülen "telgraf ağları"dır². Metin, 1837'de elektrikli telgrafın icadının Britanya İmparatorluğu'ndaki yankıları ve siyasi alanda yarattığı fırsatlar ile başlayarak, Birinci Dünya Savaşı arifesine kadar olan dönemi kapsayacaktır.

Gücünün Doruğundaki Britanya İmparatorluğu ve Büyük Stratejisi

19. yüzyılın ilk üç çeyreğinde, Britanya İmparatorluğu, endüstrisi, ekonomik gücü ve donanmasıyla, tartışılmaz bir üstünlüğe sahipti. Sanayi Devrimi, ilk başladığı topraklar olan Britanya'da üretimi hızlandırmış, istihdam alanları yaratmış, nüfusun artmasını sağlamış, topluma ve halihazırda dünyanın finansal merkezi olan İmparatorluk'un ekonomisine dinamizm getirmişti. Üstelik, Britanya, Sanayi Devrimi'nin daha değerli kıldığı kömür madenleri bakımından da zengindi. Kıta Avrupası'nın içindeki çekişmelerden görece olarak uzak durarak, kıta devletlerinin yaşadığı çatışmaların getirdiği siyasi, ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan da uzak kalan Britanya, işgal edecek büyük toprak parçaları peşinde de değildi. Britanya için önemli olan, kendisine ticari üs olacak koloniler kurmak ve güvenli bir şekilde serbest ticaret yapabilmektir. İmparatorluk'un merkezi olan ada'yı, yabancı güçlerin işgalinden koruyan, ticaretin güvenli bir şekilde yapılmasını sağlayan ve kolonilerin savunmasını üstlenen görkemli Britanya donanmasının rolü de, bu noktada belirginleşiyordu³.

İngiltere'nin "temel savunma kuşağı"nı oluşturan donanma politikası, başlıca üç fonksiyonuyla, büyük stratejinin de temel ayaklarından biriydi. Donanmanın içe yönelik işlevi, Britanya halkının gıda gereksinimini ve refahının devamını sağlamaktı. Dış politikanın temel aracı olan donanmanın dışa yönelik ikinci işlevi, kara ordusunun zayıflığını telafi ederek, çıkarların söz konusu olduğu bölgelerde, diğer büyük güçlerle baş edebilmektir. Donanmanın üçüncü işleviyse, İmparatorluk'un deniz ticaret yollarındaki hâkimiyetine yönelik ve sömürgeleriyle arasına girebilecek bir güce karşı müdahaleye her an hazır durumda bir kuvvet olmaktır⁴.

17. ve 18. yüzyıllarda deniz ticaret yollarının kontrolü üzerine İspanya, Hollanda ve Fransa ile rekabet eden Britanya'nın, denizlerdeki bu rakipsiz konumunun ortaya çıkması ise, özellikle Napolyon Savaşları sonrasında düzenlenen Viyana Kongresi'yle olmuştu. 1815'teki Viyana Kongresi'nde, kıta içi toprak talebinde bulunmayan, ancak donanmasını etkin bir şekilde kullanabileceği ve deniz ticaret yollarını denetleyebileceği stratejik üsler elde eden Britanya, böylece, Pax Britannica (İngiliz Barışı) adı verilen barış dönemini de

² Britanya İmparatorluğu'nun yayılışını ve etkinliğini iletişim ağlarının üzerinden düşünmenin, özellikle 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başı dönemi değerlendirmek açısından oldukça zihin açıcı olduğu aşikardır. Ancak Britanya İmparatorluğu üzerine bu şekilde düşünmenin, onu daha güçlü kılmamanın bir yolu olup olmadığını sorgulanması da gerekmektedir. Potter, Simon J., Webs, Networks, and Systems: Globalization and the Mmass Media in the Nineteenth- and Twentieth-Century British Empire", Journal of British Studies, No 46 (3), 2007, s. 621-646, s. 621-622.

³ Lloyd, Trevor Owen., The British Empire 1558-1995, Oxford University Press, Oxford, 1997, s. 138-139.

⁴ Gülboy, Burak S., I. Dünya Savaşı'nın Bir Nedeni Olarak Denizlerde Silahlanma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler (İktisat) Anabilim Dalı, 2001, s. 116.

başlatmıştı. İngiliz kontrolü altında denizlerde serbest ticaretin yapıldığı ve Avrupalı devletlerin de görece refaha ve siyasi istikrara kavuştuğu Pax Britannica döneminde, Britanya'nın ana gücü, donanmasına ve endüstri ve ticaretle dinamizm kazanmış ekonomisine dayanmaktaydı.⁵ Pax Britannica döneminde, sonrasında ve I. Dünya Savaşı'nda da, İngiliz stratejisi aynı tema üzerine kurulu olacaktı: Savunma. Bu da, kendisinin egemen ve dengeleyici küresel güç olduğu siyasi statükoyu korumak anlamına geliyordu.⁶ İleride bahsedileceği gibi, Britanya'nın telgraf ağları stratejisi de aynı çizgiyi takip edecekti. Stratejik noktalara yerleştirilerek, Britanya'nın merkezinin, kolonilerinin ve ticaret yollarının savunulmasında temel bir araç haline gelen telgraf ağları, zamanla başlı başına savunulması gereken birer güvenlik unsuru olacaktı.⁷

Genel kanı, Britanya'nın emperyal gücünün doruğuna ulaştığı ve kolonileriyle yeryüzünü kuşattığı Pax Britannica döneminin 1890'lara kadar devam ettiği yönündedir.⁸ Britanya'nın bu görkemli dönemine ilişkin ilk akla gelen isimlerden biri ise kuşkusuz Kraliçe Viktorya'dır. Viktorya'nın (1837-1901) tahta çıktığı tarih olan, 1837'nin aynı zamanda elektrikli telgrafın son biçimini alarak yeni bir icat olarak ortaya konduğu tarih olması bir tesadüfse de, Viktoryan Çağ'ın, bilimsel, endüstriyel ve teknolojik gelişmelere duyduğu hayranlıkla Britanya'ya damgasını vurması, bilinçli emperyal bir politikadır. Viktoryan dönemde, zamanın ve mekânın sınırlarını aşan, sihirli bir teknolojik gelişme olarak görülen bu yeni icadın imparatorluğa sağlayabileceği avantajların sezilmesiyle, telgraf, ticari ve emperyal yayılmanın ana araçlarından biri haline gelecekti. Başlı başına bir mucize gibi görülen elektrik vasıtasıyla çalışan telgraf, Viktoryan yönetim için insanın doğaya üstün gelmesinin bir sembolü, medeniyetin geldiği aşamanın en somut göstergesiydi. Öyle ki, kısa sürede Britanya egemenliğindeki toprakları ve denizleri saracak olan telgraf ağları, insandaki "sinir sistemine" benzetilecekti. Viktoryan dönemin yaygın kanısına göre, insan vücudundaki sinir sistemi, vücudun herhangi bir bölgesindeki herhangi bir hissi, nasıl hemen algılayıp beyne iletiyor ve beyinden aldığı komutları işliyorsaydı, telgraf da, anında haber iletme ve bir merkeze bağlı olma özellikleri açısından, tıpkı sinir sistemine benziyordu. Britanya'nın da bir merkez olarak, tıpkı vücudunun diğer parçaları gibi, yani kolonilerinden her an bilgi alması ve onları bir beyin gibi yönetmesi gerekiyordu.⁹ Üstelik kolonilerinin kendi kendilerini yönetmekten aciz olduklarına inanan, kendilerini bu topraklara "medeniyet" ve "iyi yönetim" götürmekle sorumlu tutan Britanya, özellikle de Hindistan örneğinde olduğu gibi, askeri güç ile değil, idari, yani beyin gücüyle hükmediyordu.¹⁰ Dolayısıyla, Viktoryan dönemden başlayarak, merkezle kolonileri birbirine bağlayacak olan sinir sistemi, telgraf ağları olacaktı.

Yakın dönemde, 19. yüzyıl telgrafı için yapılan bir başka benzetme ise, "Viktoryan Çağ'ın interneti" olduğudur. Ancak ulaklarla, güvercinlerle, trenlerle, gemilerle gönderilen mesajlar aracılığıyla haberleşilebilen bir çağda, uzak mesafeler arasında saniyeler içinde bilgi alışverişinde bulunmak, 19. yüzyıl toplumunun zaman ve mekân algısında radikal bir

⁵ Gülboy "Pax Britannica'dan Pax Americana'ya?", Ateş, Toktamış (der.), ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 64-112, s. 69-71.

⁶ Howard, Michael, "I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Büyük Stratejisi", Kennedy, Paul (der.), Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler, Eti Kitapları, İstanbul, 1995, s. 51-54.

⁷ Kennedy, a.g.e., s. 728-729.

⁸ Britanya kolonilerinin tam bir listesini vermek, bu metnin sınırlarını aşmaktadır. Detaylı bir liste için, bkz. Lloyd, a.g.e., s. 427-433.

⁹ Morus, Iwan Rhys, The Nervous System of Britain: Space, Time and the Electric Telegraph in The Victorian The British Journal for the History of Science, No 33 (4), 2000, s. 455-475, s. 456-474.

¹⁰ Cohn, Bernard S., "Victoria Dönemi Hindistan'ında Otoritenin Temsili", Hobsbawm E., T. Ranger (der.), Geleneğin icadı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s. 193-244.

değişiklik demektir. Hükümetler, bu yeni iletişim mecrasının kullanımını sınırlandırmaya çalışacak, yasaklar koyacak, ancak başaramayacak; şifreli bilgiler gönderilecek, bu şifreler kırılacak; insanlar arasındaki ilişkilerin boyutu değişecektir. Yani telgraf, tıpkı bugünün interneti gibi, kendi teknolojik altyapısını oluşturacak, kendi kurallarını koyacak, siyaseti ve ekonomiyi de etkileyen toplumsal değişikliklere yol açacaktır.¹¹ Ticareti, gazeteciliği, kamuoyunun oluşma biçimini, diplomasiyi, uluslararası ilişkileri ve hatta hayal gücünü derinden etkileyecek olan telgraf, toplumsal yapıları da değiştirecektir.¹²

Telgrafın ortaya çıkardığı yeni toplumsal ilişkilere bir örnek olarak “kablolu aşk”ları (wired love) vermek mümkündür. 19. yüzyıl ortalarından itibaren, ancak telgrafla haberleşilebilen uzak, egzotik, kolonyal aşklar için de bir yol doğmuştu. Gazetelerde sık sık karikatürleri yayınlanan, hakkında şiirler yazılan “kablolu aşklar”, bu dönemin kendine has ilişki türlerinden biriydi.¹³

Bu noktada, telgrafın nasıl ortaya çıktığına kısaca göz atmak gerekmektedir.

Bir Teknolojiden Çok Daha Fazlası: Telgrafın İcadı

İletişim araçlarının gelişmesi, yalnızca teknolojik birer gelişme olmaktan öte, siyasi, iktisadi ve toplumsal değişikliklere yol açan, uzun vadede küresel dönüşümleri tetikleyen bir olgudur. Teknolojik determinizme karşı çıkanların bile, bilgeliğinden ve yüksek öngörüsünden etkilendiği “araç mesajdır” (the medium is the message) ve “küresel köy” (global village) sözlerinin sahibi Marshall McLuhan, iletişim teknolojisi ve toplumsal dönüşümler arasındaki bağa en çok vurgu yapan isimlerin başında gelir. Bir iletişim mecrasının biçiminin/formunun, o aracın taşıdığı bilgilerden çok daha etkili olduğunu, esas mesajın, o mesajı yayan iletişim mecrasının kendisi olduğunu söyleyen McLuhan, elektronik iletişim araçlarının, zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldırarak, yepyeni toplumsal ilişkiler ortaya çıkardığını söyler.¹⁴ Telgrafın icadı da, “aracın, mesaj olduğu” varsayımını doğrulayacak pek çok veri içerir.

Yaklaşık olarak 1800-1840 arasında elektrik üzerine yapılan çalışmaların doruk noktasına ulaştığı bir sırada, elektriğin kullanıldığı ilk temel icat olan telgraf¹⁵, yaygın biçimde Samuel Morse adıyla özdeşleştirilse de, benzer işlev gören makineler için çalışmalar, Morse'tan çok daha öncelere dayanır. Uzak mesafeler arasında mesaj göndermeye yarayan ilk telgraf, 18. yüzyıl sonlarında Fransa'da Claude Chappe tarafından icat edilir. Elektrik kullanmayan, optik ya da semafor telgraf adıyla anılan bu ilkel sistem, hemen askeri amaçlarla işlemeye başlayacak; hatta Napolyon Bonapart, telgrafın sivil hayatta sadece piyango sonuçlarını duyurmak için kullanılabilmesine izin verecek, ticarete ve kitle iletişiminde kullanılmasını ise yasaklayacaktı. Yaklaşık 50 yıl boyunca, Fransa'da optik telgraf, Savaş ve İçişleri Bakanlığı'ndan aldığı mali yardımla işleyecek, Fransız Devrimi'ni henüz yaşamış devletin, ulusal toprak bütünlüğünü ve toplumsal bağını kurgulamasının ve Fransız dilini yaygınlaştırmasının ana araçlarından biri olacaktı. ABD, İngiltere ve Prusya da, bu sistemi çok geçmeden benimseyecek ve hızla optik telgraf istasyonları kurmaya başlayacaktı.¹⁶

¹¹ Standage, Tom., *The Victorian Internet*, Walker Publishing, New York, 1999, s. xiii-xv.

¹² Knuesel, Ariane, *British Diplomacy and the Telegraph in Nineteenth-century China*, *Diplomacy&Statecraft*, No 18 (3), 2007, s. 517-537, s. 517.

¹³ Picker, John M., *Atlantic cable*, *Victorian Review*, No 34 (1), 2008, s. 34-38, s. 36-37.

¹⁴ McLuhan, Marshall, *Understanding media*, Methuen, London, 1964.

¹⁵ Hochfelder, David, “Telegraph”, Smelser, N. J., P. B. Baltes (der.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioural Sciences*, Cilt 23, Elsevier, Oxford, 2004, s. 15555-15558, s. 15555.

¹⁶ Mattelart, Armand, *Mapping World Communication*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1994, s. 3-4.

Elektrikli telgraf için çalışmalar da, Avrupa'da 18. yüzyıl sonlarında başlamış durumdaydı. Ancak pek kullanışlı sayılamayacak ve üstelik elektrik yalıtımının henüz gelişmemiş olmasından dolayı tehlikeli de olan bu aletler, Chappe'nin optik telgrafının yanında sönük kalmıştı. Elektrikli telgrafın yaygın biçimde kullanılmaya başlaması ise ABD'li Samuel Morse'un, 1837'de, o güne kadar yapılmış en güvenli ve uzak mesafeler arasında kullanılabilir, iki telli telgrafi geliştirmesiyle olacaktı.¹⁷ ABD'de elektrikli telgraf Morse'un adıyla özdeşleşirken, Britanya'da da aynı icat için çalışmalar sürüyordu. Britanya'da elektrikli telgrafi icat eden William Cooke and Charles Wheatstone oldu. Cooke ve Wheatstone'un icadı, 1839'da işler hale getirildi. 1796'dan beri Londra ve deniz üsleri arasında bağlantı kurulmasını sağlayan optik telgraf, 1847'de son optik telgraf hattının da kapatılmasıyla yok oldu.¹⁸

Elektrikli telgrafın ilk müşterisi, Londra'nın banliyölerindeki demiryolu sistemi oldu. Hâlihazırda dünyadaki en yoğun demiryolu ağlarına sahip olan Britanya, böylece telgraf ağlarında da üstünlüğü ele geçirmeye başladı. 1865'te kurulan Western Union ile ABD kendi ağını kurmaya başlayacak ve telgrafın ticari amaçlarla da kullanılmasına öncülük edecekti. Fransa'nın optik telgraftan vazgeçmesi ise oldukça zaman alacak ve 1852'de, ancak çeşitli kurallar ve yasaklar eşliğinde, halkın elektrikli telgrafi kullanımına izin verilecekti.¹⁹

Britanya İmparatorluğu'nun bütünlüğünün sağlanması ve Viktoryan değerlerin yayılmasında bir araç olarak algılanan telgraf, askeri alanda da savaşların seyrini değiştirebilecek denli belirleyici roller üstlenmeye başlayacaktı. 1842'de Cezayir'de işlemeye başlayan optik telgraf, Fransa'nın Cezayir'i işgali ve kolonileştirmesinde büyük rol oynamıştı. Keza, 1853-1856 Kırım Savaşı'nda, Britanya ve Fransa, Asya'daki kolonilerine giden yolları tehdit eden Rusya'ya karşı, Karadeniz'e döşenen sualtı kablolarıyla, askeri istihbarat paylaşımı yapacaklardı.²⁰ Böylece, siyasi tarihteki yeri bir yana, Kırım Savaşı'nı farklı kılan en temel unsur, ilk kez uzun mesafeler arasındaki telekomünikasyon iletişiminin, hükümetlerin kararlarını etkilemesi ve basını yönlendirmesi olacaktı.²¹

1865'te, modern çağın hâlâ geçerliliğini koruyan en eski uluslararası organizasyonunun toplanması da, telgraf ve 20. yüzyıl başında telgrafi gölgede bırakacak denli yaygınlaşan telefon kablolarının güvenliği, standardize edilmesi ve ülkeler arasında ağlar kurulması gibi konuları görüşmek üzere gerçekleşti. 1934'ten beri, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği adı altında işleyen Uluslararası Telgraf Birliği, Paris'te yaptığı ilk toplantısında, herkesin telgraf vasıtasıyla haberleşme hakkı olduğunu onayladı; ancak, hükümetlere, devletin güvenliğini ve kanunlarını çiğneyen, toplumsal normlara uygun olmayan mesajları iletmeme hakkını da verdi. Uluslararası Telgraf Birliği, aynı zamanda, bir teknik ağın düzenlenmesine ilişkin yapılan ilk uluslararası organizasyondur.²²

1866'da, Kuzey Amerika ile Avrupa arasında, kıtalararası haberleşmeyi sağlayan, ilk okyanus altı telgraf kabloları döşendi. 19. yüzyıl biterken, hem Atlantik'in, hem

¹⁷ Frederick, Howard, *Global Communication and International Relations*, Harcourt Brace College Publishers, Fort Worth, 1993, s. 33-34.

¹⁸ Hamill, Lynne, *The Social Shaping of British Communications Networks Prior to the First World War*, *Historical Social Research*, No 35 (1), 2010, s. 260-286, s. 266-267.

¹⁹ Mattelart, a.g.e., s. 7-8.

²⁰ Thussu, Daya Kishan, *International Communication: Continuity and Change*, Arnold Publishers, London, 2000, s. 14.

²¹ Frederick, a.g.e., s. 220.

²² Mattelart, a.g.e., s. 9.

Pasifik'in altında, bu büyük okyanusları defalarca geçen düzinelerce kablo bulunuyordu.²³ 1901'de, elektromanyetik dalgalardan yararlanılarak, ilk kablosuz trans-Atlantik telgraf mesajı gönderildi. Bu yeniliğin muhtemel stratejik getirilerini sezerek, gözünü radyo dalgaları vasıtasıyla haberleşmeye ve propaganda yapmaya diken ilk ülke ise Britanya olacaktır. 1910 verilerine göre, Britanya dünyanın su altı iletişim ağlarının yarısına sahipti. Britanya'nın iletişim ağlarındaki bu üstünlüğü, Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar sürecek, sonrasında ise üstünlük, uluslararası ilişkilerin parlamaya başlayan aktörü ABD'ye geçecekti.²⁴

Telgrafın kontrolünün hangi sektörde olacağı tartışmaları da, icadından birkaç on sene içinde başlamış bulunuyordu. Telgraf ağlarının devletleştirilmesi tartışmaları Britanya'da 1850'lerin ortalarında başladı. Telgraf hatlarının sahipliği konusunda fikirler tam devlet kontrolünden, devletin belirlediği çerçevede özel teşebbüsle işbirliğine ve tam bir özel teşebbüse kadar değişiyordu. Devletleştirme taraftarları, özel şirketler arasında, telgrafın bir bilgi yayma aracı olarak etkinliğinden çok, kâr amaçlı bir meta olarak görülmesinin yarattığı çıkar rekabetinin olumsuz etkisinden bahsediyor; birden fazla telgraf şirketinin sahip olduğu hatlardan geçen mesajların, yerine geç ulaşmasının sıkıntısına işaret ediyorlardı. Özel teşebbüs taraftarları ise devletin bu kadar önemli bir görevi başarıyla yerine getiremeyeceğini, hantal kalacağını söylüyorlardı. Halkın bu tartışmalardan çok fazla haberinin olduğunu söylemek ise mümkün değildi. Aynı tartışma ve benzer görüşler 1866'dan itibaren ABD'de de yaşanacaktı.²⁵

Nihayet 1870'te Britanya'da telgraf devletleştirildi. Devletleştirme kâr getirmemiş, hatta devlete her sene para kaybettirmişti. Ne var ki, Britanya'nın telgrafa bakışı, sadece iktisadi değildi. Britanya için telgraf, bir kamu servisiydi ve bu anlamda başarıya ulaşmış bir projeydi. Telgraf, eğitici ve toplumsal roller üstlenmiş, toplumun geniş kesimine düşük maliyetli haberleşme imkânı vermişti. Basın, telgraf vasıtasıyla, haberlerini mümkün olduğunca yayabileceği bir araca kavuşmuştu. Britanya'da telgraf, halka aitti.²⁶ Britanya'da yaşanan devletleştirme tartışmaları ABD'de de yaşanacak olsa da, bu ülkenin telgrafla ilişkisi farklı şekillenecek; devlet, kâr getirmeyen ve kendi kendine yetemeyen bu iletişim sektörünü özel teşebbüse bırakacaktı.

1876'da telefon icat edilene kadar telgraf, elektrik vasıtasıyla yürütülen tek iletişim biçimi olarak biricikliğini korudu.²⁷ Bir kamu servisi olarak Britanya İmparatorluğu'nda yaygınlaşan ve Britanyalı olma hissiyatını güçlendiren telgrafın kullanımının azalmaya başlaması, ancak 1911'de telefonun devletleştirilmesiyle olacaktır. Bu tarihten itibaren telefon kullanımını artarken, telgraf trafiği azalacaktı.²⁸

Britanya İmparatorluğu'nun Telgraf Ağları Stratejisi

Telgraf, Viktoryan yönetim tarafından, dünyayı küçülttüğü ve daha kolay yönetilebilir hale getirdiği için, emperyal yayılmanın yardımcısı olarak algılanmıştı. Kolonilerin merkeze daha yakın hale gelmesi ve dolayısıyla daha kolay idare edilebilmesi, hem siyasi, hem de ticari avantajlar getirmekteydi. Karalara ve denizlerin altına döşenen telgraf kabloları vasıtasıyla, koloniler, artık daha yakından takip edilebilir; hem ticaret

²³ Frederick, a.g.e., s. 35.

²⁴ Mattelart, a.g.e., s. 13-14.

²⁵ Hochfelder, David, A Comparison of the Postal Telegraph Movement in Great Britain and the United States 1866-1900, *Enterprise and Society*, No 1 (4), 2000, s. 739-761, s. 740-742.

²⁶ Aynı yerde, s. 755.

²⁷ Hochfelder, "Telegraph", a.g.e., s.15555.

²⁸ Hochfelder, A Comparison of the Postal Telegraph Movement in Great Britain and the United States 1866-1900, a.g.e., s. 746.

hacmi, hem de ticaretten elde edilen kâr arttırılabilirdi. Örneğin, Hindistan'a telgraf ağı kurmak ve korumak, 1850'ler ve 1860'lar boyunca, emperyal stratejinin ana amaçlarından biri olmuştu.²⁹ 1860'larda, Bombay'ı Aden'e, oradan da Süveyş'e bağlayan, Hindistan-Avrupa (Indo-European) denizaltı telgraf kablolarının döşenmeye başlaması, Britanya'nın stratejik adımlarından biriydi. 1870'lere geldiğinde, başta Asya'dakiler olmak üzere, uluslararası telgraf ağlarının yönetimini büyük ölçüde elinde tutan ve bu yolla ticari ve siyasi avantajlar elde eden Britanya'nın, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla, Fransa'yla ilişkilerinin gerginleşmesine bu noktadan da bakmak yerinde olacaktır.³⁰

Britanya 1850'lerden itibaren, diplomaside de telgraf kullanmaya başladı. 1860'larda Avrupa'nın önemli şehirleriyle Britanya'nın dış temsilcilikleri arasında bağlantı kurulmuş durumdaydı. 1900'e geldiğinde diplomasideki temel iletişim mecrası artık telgraftı. Britanya ve Fransa, diplomatik ilişki kurmak ve ticaret yapmak istedikleri bölgeleri telgraf kullanmak yönünde ikna etmeye çalışıyorlardı. Ancak bu ikna çabalarının her zaman başarılı olduğunu söylemek mümkün değildi. Örneğin 1860'larda Britanya, Çin ile telgraf bağlantısı kurmak istemiş ve bu yönde kamuoyu oluşturmak için girişimlerde bulunmuşsa da, geleneksel bir yapıya sahip olan Çin, toplumu ayaklandıracağı, toprak altındaki mezarları rahatsız edeceği ve Çinlilerin egemenliğini azaltacağı gibi gerekçelerle telgrafi reddetmişti. Ancak bu reddedişin altında yatan en temel sebep, belki de, telgrafın bir emperyal araç olduğunun farkına varmalarıydı.³¹

Denizin altına telgraf kablosu döşemek, büyük bir sermaye gerektirmekteydi. Koloni yönetimleri, bankalar ve iş adamları, oldukça kârlı olan telgraf endüstrisine büyük paralar yatırıyorlar, şirketler kuruyorlardı. Dolayısıyla telgraf ağları, büyük oranda, özel sektörün elindeydi.³² Bu durum, yukarıda da bahsedildiği üzere, Britanya'da stratejik önemi olan telgraf ağlarının özel sektörün elinde olmasının doğru olup olmadığı ve devletin bu kabloların döşenmesi için özel sektöre verdiği paranın azaltılması yönünde tartışmaların doğmasına neden oldu. Telgraf ağlarının sunacağı tüm fırsatlardan mümkün olduğunca çok yararlanılabilemesi için, Britanya'da vergilerde genel bir indirimle gidilmesi ve böylece döşenebilecek her yere kablo döşenmesi, uzak mesafelerde özel sektörün gücü yetmeyeceği için, devlet sermayesinin daha etken bir şekilde kullanılması ve böylelikle ağlar üzerinde daha sıkı bir devlet kontrolü olması fikri, sık sık dile getiriliyordu. Bu yaygın görüşe göre, Britanya'nın gücü ve devamlılığı buna bağlıydı. Emperyal ve vatansever motiflerle, bir gün gerçekleştirileceği hayal edilen ideal tablo ise, birincil önemdeki tüm kabloların devlet kontrolünde olması, hepsinin Britanya topraklarından geçmesi ve düşmanlardan korunmasıydı.³³

Karadan geçen telgraf ağlarıyla denizaltına döşenen ağların malzemeleri farklıydı. Demirin iyi bir iletken olmaması sebebiyle, denizaltında güteparka (gutta percha) denilen bir zank kullanılıyordu. Deniz altına telgraf hattı döşeyebilmek için, çok pahalı bir madde olan güteparkaya ve güteparka ticaretine de hâkim olmak gerekiyordu ki bu da yine Britanya'nın üstün olduğu bir noktaydı. Ancak madalyonun diğer yüzünde ise, endüstrileşmeyle kamaşan gözlerin ekolojik kayıtsızlığı vardı.³⁴ Tropikal ağaçlardan elde edilen güteperka, sadece Güneydoğu Asya'da bulunan sınırlı bir kaynaktı. Başta Britanya

²⁹ Morus, a.g.e., s. 455.

³⁰ Thussu, a.g.e., s. 16.

³¹ Knuesel, a.g.e., s. 522.

³² Thussu, a.g.e., s. 16.

³³ Robertson, George S., Political Geography and the Empire, The Geographical Journal, No 16 (4), 1900, s. 447-457, s. 452-453.

³⁴ Knuesel, a.g.e., s. 519.

olmak üzere, Hollanda ve Fransa imparatorluklarının sınırları içinde bulunabiliyordu. Zamkın işlenmesi için merkez ise Londra'ydı. Bugün artık adı bile hatırlanmayan bu zamk, 19. yüzyıl ortasında temel bir hammadde ve günlük dile girmiş bir sözcüktü. Pek çok ev eşyası bu zamktan üretiliyordu. İngiltere'de hakaret anlamında "yaşlı güteperka" sözünün kullanılması da bir dönem moda olmuştu. Güteparkanın bu ünü, imparatorluklar ve telgraf şirketleri tarafından sömürülecek yeni bir kaynak bulunduğu anlamına geliyordu.³⁵

Güteparka uğruna girilen mücadele, bir doğa felaketi idi. Öyle ki ormanların bütünü, güteperka için talan edildi ve böylece telgraf, kendi varlığını borçlu olduğu maddeyi, dünyada nadir bulunur hale getirdi. "Sinir ağları", Viktoryan mühendislik tasarımının bir zaferi olmuşsa da, güteparka uğruna talan edilen doğa, kolonyal ekonominin ve "ilerleme"nin bedelinin ağır olduğunu da göstermişti.³⁶

Telgraf ağlarıyla ilgili duyulan endişelerin ve daha iyisine sahip olma hırslarının altında yatan sebep, karalara ve denizlere telgraf ağı döşeme yarışına giren büyük güçlerin, birbirlerinin kablolarını kesmeleri idi. Aynı topraklardan ve deniz altında aynı rotadan ne kadar çok ülke kablo geçirmeye çalışırsa, bu, örneğin, Britanya'nın kolonileri ve müttefikleriyle iletişiminin önemli olduğu bir kriz ya da savaş durumunda, karşı tarafın iletişim hatlarını kesebileceği anlamına geliyordu. Kabloların kesilmediği durumlarda ise, telgraf şifrelerini kırmak ve karşı tarafın stratejik hareketleriyle ilgili tüm bilgileri almak, pek zor sayılmazdı. Dolayısıyla, telgraf ağı döşemenin ikinci adımı olarak, ağların geçtiği hatları güvenlik altına alma ihtiyacı, hükümetin ve askerlerin temel sorunu haline gelmişti.³⁷ Kolonyal Savunma Komitesi'nin (Colonial Defence Committee) önerisi, kalelere sahip olan kolonilerin, kaleler vasıtasıyla ağları savunması ve karadan geçen kabloların başında, toplarla, makineli tüfeklerle ve hatta tüfeklerle beklenmesiydi.³⁸

"All red line" (tüm kırmızı hatlar) olarak adlandırılan, tümü Britanya topraklarından güvenli bir şekilde geçecek bir ağ sistemi oluşturma fikri de böylece ortaya çıkmış oldu. Kanada ve Avustralya'yı da birleştirerek Pasifik ayağını da içerecek şekilde bir "Pan-Britannica" sistemi oluşturma ve bunu emperyal "penny post"³⁹ gibi kamu servisi olarak yaygınlaştırma fikri de, "all red line"nin bir parçasıydı. Ordunun, donanmanın ve Kolonyal Savunma Komitesi'nin ısrarla tamamlanmasını istediği "all red line" projesi, 1903'ten başlayarak Britanya İmparatorluğu'nun çeşitli resmi toplantılarında kabul edildi.⁴⁰ Ancak, Britanya'nın iki ayrı tür telgraf hattı oluşturduğunu da belirtmek gerekir. 20. yüzyıl başında, Britanya'nın telgraf hatlarının çoğunluğu, ticari amaçlarla oluşturulmuş, Londra'yı, önemli dünya şehirleriyle bağlayan, büyük oranda özel sermayenin elinde ve göreceli olarak kısa hatlardan oluşmaktaydı. Uzak mesafe hatlar ise, Pasifik ve iki Atlantik hattı gibi, siyasi ve stratejik düşüncelerle döşenmiş, devlet mülkiyetinde olan ya da devlet destekli İngiliz şirketlerinin kontrolünde bulunan hatlardı.

³⁵ Tully, John, "A Victorian Ecological Disaster: Imperialism, the Telegraph and Gutta-Percha", *Journal of World History*, No 20 (4), 2009, s. 559-579, s. 560-563.

³⁶ Picker, a.g.e., s. 35-36.

³⁷ Kennedy, a.g.e., s. 729.

³⁸ Aynı yerde, s. 746.

³⁹ Britanya'da 1840'a kadar posta gönderilirken uzaklığa göre ücret alınmıyordu. 1840'dan itibaren, belli bir ağırlığı aşmadığı müddetçe, tüm postaların gideceği uzaklık ne olursa olsun bir penny'e gönderilmesi uygulaması yürürlüğe girdi. O dönemki resmi ismiyle "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" sınırlarında geçerli olan bu uygulama, 1898'de Avustralya ve Yeni Zelanda hariç tüm imparatorluğa yayıldı. "Penny post" adı verilen bu uygulama, 1918'de sona erdi. Sonraki yıllarda Birleşik Krallık'ta kamu hizmetlerinin ücretlendirilmesinde, bu dönemin yaşanmış olması oldukça etkili olacaktır. Coase, Ronald H., Rowland Hill and the Penny Post, *Economica*, No 6 (24), 1939, s. 423-435, s. 423-424.

⁴⁰ Boyce, Robert, *Imperial Dreams and National Realities: Britain, Canada and the Struggle for a Pacific Telegraph Cable 1879-1902*, *The English Historical Review*, No 115 (460), 2000, s. 39-70, s. 68-69.

Ancak tüm şirketler, resmi mesajlara öncelik vererek, “clear the line, clear the line” (“hattı meşgul etmeyin”) emrine uymak zorundaydı.⁴¹

20. yüzyıl başında, Britanya, dünyadaki iletişim amaçlı döşenmiş kabloların üçte ikisini elinde tutmaktaydı. Bu da, tüm telgraf ağlarını kontrol ederek, merkezinde kamunun da kullanımına açık elektronik iletişimin olduğu hayali bir dünya kurma projesi olan Britanya’nın, hem siyasi, hem de finansal olarak, ne kadar güçlü olduğunu gösteriyordu.⁴² Fakat, aynı zamanda, Britanya’nın diğer devletlere oranla, kablo döşeme, kablo kesme ve kablo tamir etme konusunda daha deneyimli ve daha fazla gemi ve araç sahibi olduğu anlamına da geliyordu. Örneğin 1904’te, Britanya’nın 28 kablo döşeme gemisine karşı, Fransa’nın 5, ABD’nin ve Danimarka’nın 2, Almanya’nın, Japonya’nın, İtalya’nın ve Çin’in ise 1 gemisi bulunuyordu. Britanya’nın denizlerde hemen hemen her önemli noktada bir istasyonu olduğu ve stokunda da çok sayıda kablosu bulunduğu için, diğer devletler sık sık Britanya’dan, kablolarını tamir etmeleri konusunda yardım istiyorlardı. Britanya’nın kablolarını kesmek ise oldukça zordu. Çünkü hem Britanya’nın kolonileriyle olan kablo bağlantılarının sayısı çoktu (örneğin Avustralya’ya 7, Malta ve Mısır’la 10), hem de Britanya’nın kablolarının yeri tespit edilse dahi, diğer devletlerin teknolojileri, bu kabloları kesebilecek kuvvette değildi.⁴³

Telgrafın finansal pazarlar üzerindeki etkisi de oldukça çarpıcı olmuştur. Kenneth Garbade ve William Silber’in 1840-1975 arasındaki dönemi, telgraf örneği üzerinden inceleyerek, iletişim olanaklarının gelişmesi, iletişim olanaklarının gelişmesine imkân tanıyan inovasyonların ortaya çıkması ve piyasa performansı arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmalarında da gösterdikleri gibi, telgraf, yatırımcılar için kendi piyasaları kapanmadan uzaktaki piyasalardaki fiyatları öğrenme imkânı tanımıştı.⁴⁴ Garbade ve Silber’in çalışmasında, finansal alanı etkileyen teknolojik inovasyonların piyasaların bütünleşme sürecini hızlandırdığı ve kolaylaştırdığı hipotezi de sınanmış ve ispatlanmıştır. Hatta finansal market çalışanları, telgraf kullanmaya öyle hızlı alışmışlardır ki, 3 Mart 1846’da The New York Herald Gazetesi’nde, New York ve Philadelphia’daki belli çevrelerin, telgrafi spekülasyon yapmak için kullandıklarına ilişkin eleştirel bir yazı çıkmıştır.⁴⁵ Nicholas Economides ise, telgrafın finansal piyasalarda yarattığı değişikliğe örnek olarak, New York Borsası’nın telgrafi kullanarak aldığı alış ve satış emirleri vasıtasıyla, Philadelphia Borsası’nın önüne geçmesini göstermişti.⁴⁶

İletişim ağlarındaki bu üstünlüğünün Britanya’ya sağladığı belki de en önemli avantaj, Londra’nın yalnızca Britanya’nın değil, tüm dünyanın haber merkezi olmasıydı. 1850’de kurulan en büyük İngiliz haber ajansı Reuters, haberlerin toplandığı ve yayıldığı ana merkezdi. 19. yüzyılın son 40 yılında, Britanya İmparatorluğu’nun yarı-resmi yayın organı gibi işleyen Reuters, dünyanın “all red” hattının geçmediği yerlerine bile gidecek haberleri toplayan ve şekillendiren kurum oldu. Sonraki yıllarda da açıkça belirginleşeceği gibi, bilgi alma ve yayma araçlarını kontrolleri altına alanlar, bilgiyi de kontrolleri altına alacaklardı.⁴⁷

⁴¹ Kennedy, a.g.e., s. 739.

⁴² Pike, Robert, Dwayne Winseck, “The Politics of Global Media Reform 1907-23”, Media, Culture, Society, No 26 (5), 2004, s. 643-674, s. 645-646.

⁴³ Kennedy, a.g.e., s. 740-742.

⁴⁴ Garbade, Kenneth, William L. Silber, Technology, Communication and the Performance of Financial Markets: 1840-1975, The Journal of Finance, No 33 (3), 1978, s. 819-832.

⁴⁵ Aynı yerde, s. 821-823.

⁴⁶ Economides, Nicholas, The Impact of the Internet on Financial Markets, Journal of Financial Transformation, No 1 (1), 2001, s. 8-13, s. 8.

⁴⁷ Pike ve Winseck, a.g.e., s. 650-651.

20. yüzyıla gelindiğinde Reuters, Britanya İmparatorluğu'nun ve Asya'nın çoğunun haberleşme ağını ve dolayısıyla haberlerini kontrol ediyordu. İmparatorluğun en önemli kolonisi olan Hindistan ise en kârlı bölgeydi. Her dört muhabirden biri Hindistan'daydı. Hindistan'dan dünyaya yayılan haberler Britanya'nın kontrolü altındaydı. Hatta Reuters iki Hint haber ajansını daha alarak, Hindistan'ın iç haberleşmesini de egemenliği altına almıştı. Ancak emperyal bir imparatorluk olarak Britanya, elbette belli bir bölgede haberlerin kontrol altına alınmasını özgür haberleşmeye bir darbe olarak değil, bir hizmet götürmek olarak algıyordu. Britanya, kolonilerinde bu bölgelerin iyiliği için bulunduğu düşüncesini işliyor ve dünyadaki tüm insanların, Britanya'nın verdiği doğru haberlere ihtiyaç duyduğu ve bundan mahrum bırakılmaması gerektiğini savunuyordu.⁴⁸

Telgraf, en azından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Avrupalı devletlerin Afrika, Asya, Latin Amerika'daki kolonilerini kontrol altına tutabilmelerinin temel aracı olmaya devam etti. Birinci Dünya Savaşı'nın Britanya'nın taraf olduğu Müttefiklerce kazanılmasında, Britanya'nın telgraf ağlarındaki hakimiyetinin büyük payı bulunmaktaydı⁴⁹.

ABD'nin Sahneye Çıkışı ve Telgraf Politikası

Britanya'nın telgraf ağları üzerindeki üstünlüğü, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etti. Ancak bu üstünlüğün biteceğinin sinyallerinin, savaşın başlamasından önce kendini gösterdiğini söylemek mümkündür.

1861-1865 arasında yaşadığı iç savaş sonunda, siyasi birliğini büyük oranda sağlayan ve ekonomik olarak gelişmeye başlayan ABD, hem jeopolitik konumunun hem de Pax Britannica'nın denizlerde sağladığı güvenliğin avantajıyla, askeri harcamaya göreceli olarak az pay ayırmıştı. Üstelik Monroe Doktrini gereğince, Avrupa'daki emperyal mücadeleden de uzakta kalmayı başarmıştı. Bu süreçte siyasi istikrar ve ekonomik gelişme yaşayan ABD, yeni pazarlara ihtiyaç duymaya başlayınca, dış politikasında da faal hale gelecek, askeri gücünü ve donanmasını geliştirme yoluna gidecekti. Bu da, Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle yarı kıtasal güçlerden biri düşerken, diğerinin yükselişini beraberinde getirecekti.⁵⁰

ABD'de ilk telgraf hattı, 1844'te açıldı. 1870'de telgraf Britanya'da devletleştirilince, ABD, telgrafı devlet tarafından kontrol edilmeyen tek endüstrilemiş devlet olarak kaldı. Genç bir devlet olan ABD'de, Britanya'dakine benzer güçlü bir devlet yapısı henüz oturmamıştı. 1866-1900 arasında telgrafın yaygınlaştırılması için yoğun bir kamu baskısı olmasına rağmen, Kongre bu alanda aktif olmayı reddetti. Telgrafın bir kamu hizmeti olarak devlet tarafından verilmesi gerektiğini savunan hareket, ABD'de başarıya ulaşmasa da 1920'lere kadar politik kültürün önemli bir ayağını oluşturacak şekilde güçlendi. Üniversitelerden, sendikalardan, basından, bazı iş kollarından ve toplumdan büyük destek gördü.⁵¹ Hareketin amacı, genellikle finans çevreleri ve işadamları tarafından kullanılan ve halkın ancak çok acil durumlarda başvurduğu telgrafın, halk tarafından kullanılmasının yaygınlaştırılmasıydı.⁵²

⁴⁸ Headrick, Daniel, A Double-Edged Sword, Communications and Imperial Control in British India, Historical Social Research, No 35 (1), 2010, s. 51-65, s. 57-58.

⁴⁹ Hochfelder, "Telegraph", s. 15557.

⁵⁰ Gülboy, I. Dünya Savaşı'nın Bir Nedeni Olarak Denizlerde Silahlanma, s. 341-342.

⁵¹ Hochfelder, A Comparison of the Postal Telegraph Movement in Great Britain and the United States 1866-1900, a.g.e., s. 747.

⁵² Aynı yerde, s. 742-746.

Aslında Samuel Morse icadı konusunda Kongre tarafından desteklenmiş, ilk hattın döşenmesi için de ödenek almıştı. Ancak Kongre Morse'un telgraf patentini almaya ve New York'a kadar hat döşemeye yanaşmamıştı. Baltimore'a döşenen telgraf hattı, beklenen ilgiyi görmemiş, maliyetini bile çıkaramamıştı. Üstelik Morse'un iş ortaklarından biri, devlete patent vermektense, özel sektöre satmanın daha kârlı olacağını fark etmiş ve Kongre'de olumsuz karar alınması için nüfuzunu kullanmaktan çekinmemişti. Kaldı ki Amerikan devleti hele ki kâr getirmeyen bir sektörde yeni sorumluluklar alabilecek güçte değildi.⁵³

20. yüzyılın başında, Amerikalı Batı Birliği Telgraf Şirketi (Western Union Telgraf Company), Britanya'nın en büyük telgraf şirketi olan Doğu Telgraf Şirketi'ne (Eastern Telegraph Company) rakip olabilecek denli büyüdü. Amerikalı şirketler, İngiliz şirketlerinden önce kiralama, sonra satın alma yollarıyla, telgraf ağlarını devralmaya başladılar. Amerikalılar'a göre, savaş öncesi dönemdeki iletişim ağları sistemi, eski ticaret merkezlerini odağına almaktaydı; oysa artık ABD'nin odakta olacağı yeni bir sisteme ihtiyaç vardı. Savaş sonrasında, iletişim ağlarını hangi devletin kontrol etmesi gerektiği üzerine şiddetli tartışmalar yapıldı. 1919'daki Versay görüşmelerinde, en çok zaman ayrılan konularından biri, Britanya'nın ve ABD'nin iletişim ağları üzerinde çatışan çıkarları oldu.⁵⁴ Britanya karteline karşı çıkararak, dünya barışına hizmet edeceğini savundukları "serbest bilgi akışı"⁵⁵ (free flow of information) teorisiyle, ABD, Wilson ilkeleri çizgisinde bir uluslararası politika takip etti. İlerleyen yıllarda telefon ve radyonun yaygınlaşmasında ise, ABD, baştan itibaren Britanya'ya karşı üstünlüğünü korudu.⁵⁶

Sonuç Yerine

Endüstrinin ve kapitalizmin serptildiği 19. yüzyılda küresel iletişim ağlarını kontrol eden devletin, Sanayi Devrimi'nin ilk gerçekleştiği ve dünyanın finans merkezi konumunda olan Britanya İmparatorluğu olması tesadüf değildir. Britanya İmparatorluğu'nun, Avrupa'daki çatışmalardan uzak ve Avrupa'daki güçler dengesinin dengeleyicisi konumunda, güçlü bir donanmaya sahip bir ada ülkesi olması da, tesadüften daha fazlasını gerektirir. Benzer şekilde, Avrupa'da ihtilallerin olduğu, milliyetçiliğin, sosyalizmin, parlamenter yönetimlerin tartışılmaya başlandığı bir dönemde, Britanya İmparatorluğu'nun görece az bir kolonyal direnişle karşılaşması da, tesaüdüflere yer bırakmayan büyük resmin bir parçasıdır. Britanya İmparatorluğu, uzun vadeli büyük stratejiler güden ve bu yönde siyasi, iktisadi ve toplumsal politikalarını, amacına uygun şekilde yönlendirebilen büyük bir siyasi, iktisadi ve idari yetkinlik gösterir. İletişim ağlarının kontrolünü de, bu politikalardan ayırmak mümkün değildir.

19. yüzyıl emperyalizminden, 21. yüzyılın dijital imparatorluklarına, küresel siyaseti ve ekonomiyi kontrol eden büyük güçlerin, bilgi ve haber akışlarını da hem yazılım hem de donanım olarak kontrol ettikleri görülür. Gerek Britanya İmparatorluğu'nun, gerekse siyasette ve ekonomide olduğu kadar, iletişim teknolojilerine

⁵³ Aynı yerde, s. 747.

⁵⁴ Thussu, a.g.e., s. 18-19.

⁵⁵ "Serbest bilgi akışı" (free flow of information) kavramı, ABD'nin öncülüğünde, iletişim kartellerinin yok edilmesini, uluslararası iletişim kanallarının herkese açık olmasını, devlet müdahalesinin engellenmesini, serbest ticarete olduğu gibi, bilginin de serbestçe dolaşabilmesini ve bunun önündeki her türlü engelin kaldırılmasını öngörüyordu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında dile getirilen kavram, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, komünizme karşı Batılı-liberal değerlerin serbestçe dolaşmasını teşvik etmek amacıyla, sistemli olarak savunuldu. Varis, Tapio, Peace and Communication: An Approach by Flow studies, Journal of Peace Research, No 19 (3), 1982, s. 241-250.

⁵⁶ Pike ve Winseck, a.g.e., s. 659-665.

ve ağlarına sahip olma açısından da Britanya'nın yerini aldığı sıklıkla ifade edilen ABD'nin, uluslararası sistemdeki yerini değerlendirirken, bu bağlamı da atlamamak gerekir. Zira, bilgiyi kontrol etme kabiliyeti olmayan bir devlet büyük güç olamayacağı gibi, büyük bir gücün bilginin paylaşım ağlarına ilgisiz kalması da mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Boyce, Robert, Imperial dreams and national realities: Britain, Canada and the struggle for a Pacific telegraph cable 1879-1902, *The English Historical Review*, No 115 (460), 2000, s. 39-70.
- Coase, Ronald H., Rowland Hill and the penny post, *Economica*, No 6 (24), 1939, s. 423-435.
- Cohn, Bernard S., "Victoria dönemi Hindistan'ında otoritenin temsili", Hobsbawm E., T. Ranger (der.), *Geleneğin icadı*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s. 193-244.
- Economides, Nicholas, The impact of the Internet on financial markets, *Journal of Financial Transformation*, No 1 (1), 2001, s. 8-13.
- Frederick, Howard, *Global communication and international relations*, Harcourt Brace College Publishers, Fort Worth, 1993.
- Garbade, Kenneth, William L. Silber, *Technology, communication and the performance of financial markets: 1840-1975*, *The Journal of Finance*, No 33 (3), 1978, s. 819-832.
- Gülboy, Burak S., *I. Dünya Savaşı'nın bir nedeni olarak denizlerde silahlanma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler (İktisat) Anabilim Dalı, 2001.
- "Pax Britannica'dan Pax Americana'ya?", Ateş, Toktamış (der.), *ABD dış politikasında yeni yönelimler ve dünya*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 64-112.
- Hamill, Lynne, The social shaping of British communications networks prior to the First World War, *Historical Social Research*, No 35 (1), 2010, s. 260-286.
- Headrick, Daniel, A double-edged sword, communications and imperial control in British India, *Historical Social Research*, No 35 (1), 2010, s. 51-65.
- Hochfelder, David, "Telegraph", Smelser, N. J., P. B. Baltes (der.), *International encyclopedia of the social and behavioural sciences*, Cilt 23, Elsevier, Oxford, 2004, s. 15555-15558.
- A comparison of the postal telegraph movement in Great Britain and the United States 1866-1900, *Enterprise and Society*, No 1 (4), 2000, s. 739-761.
- Howard, Michael, "I. Dünya Savaşı'nda İngiliz büyük stratejisi", Kennedy, Paul (der.), *Savaşta ve barışta büyük stratejiler*, Eti Kitapları, İstanbul, 1995.
- Kennedy, Paul M., *Imperial cable communications and strategy 1870-1914*, *The English Historical Review*, No 86 (341), 1971, s. 728-752.
- Knuesel, Ariane, *British diplomacy and the telegraph in nineteenth-century China*, *Diplomacy&Statecraft*, No 18 (3), 2007, s. 517-537.
- Mattelart, Armand, *Mapping world communication*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1994.
- Mcluhan, Marshall, *Understanding media*, Methuen, London, 1964.
- Morus, Iwan Rhys, The nervous system of Britain: Space, time and the electric telegraph in the Victorian age, *The British Journal for the History of Science*, No 33 (4), 2000, s. 455-475.
- Lloyd, Trevor Owen, *The British Empire 1558-1995*, Oxford University Press, Oxford, 1997.
- Picker, John M., *Atlantic cable*, *Victorian Review*, No 34 (1), 2008, s. 34-38.
- Pike, Robert, Dwayne Winseck, The politics of global media reform 1907-23, *Media, Culture, Society*, No 26 (5), 2004, s. 643-674.
- Potter, Simon J., Webs, networks, and systems: Globalization and the mass media in the nineteenth- and twentieth-century British Empire, *Journal of British Studies*, No 46 (3), 2007, s. 621-646.

Robertson, George S., Political geography and the empire, The Geographical Journal, No 16 (4), 1900, s. 447-457.

Standage, Tom, The Victorian Internet, Walker Publishing, New York, 1999.

Thussu, Daya Kishan, International communication: Continuity and change, Arnold Publishers, London, 2000.

Tully, John, A Victorian ecological disaster: Imperialism, the telegraph and gutta-percha, Journal of World History, No 20 (4), 2009, s. 559-579.

Varis, Tapio, Peace and communication: An approach by flow studies, Journal of Peace Research, No 19 (3), 1982, s. 241-250.